

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДЯКІН ЯРОСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 347.235:343.141

**ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ,
ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ЗЕМЛЕЮ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Чернявський Сергій Сергійович,
Національна академія внутрішніх справ,
проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Татаров Олег Юрійович,
адвокатське об'єднання «Татаров, Фаринник, Головка»,
керуючий партнер

кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України
Цуцкірідзе Максим Сергійович,
Головне слідче управління Національної поліції України,
начальник

Захист відбудеться «17» жовтня 2019 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «17» вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Земля визнається основним національним багатством та природним ресурсом, що перебуває під особливою охороною держави. Висока цінність земель як товару в ринковій економіці робить її привабливим об'єктом злочинних посягань.

Офіційні статистичні дані Генеральної прокуратури України за 2016–2019 рр. свідчать про збільшення кількості злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням землею. Так, у 2016 р. обліковано 493 кримінальні провадження, пов'язані із земельними відносинами. За 2017–2018 рр. їх кількість збільшилася до 613 і 694 провадження відповідно. За результатами аналізу правозастосовної практики, доказування не завжди є ефективним та результативним, що призводить до закриття кримінальних проваджень та винесення виправдувальних вироків (у 13,7 % констатовано недоведеність самовільного, усупереч встановленому порядку, вчинення дій із землею; у 12,2 % наявні обставини, вирішення яких потребує розв'язання в галузі цивільного або адміністративного судочинства).

Об'єктивний приріст облікованих кримінальних проваджень зазначеної категорії, що дисонує зі зменшенням постановлених обвинувальних вироків, свідчить про необхідність удосконалення процедури доказування обставин вчинення кримінального правопорушення, порядку збирання доказів, їх дослідження, перевірки та використання. Опитані процесуальні керівники зазначають низьку якість досудового розслідування (73 %), зокрема помилкове визначення органами слідства меж і предмета доказування, неправильне застосування процесуальних засобів збирання доказів, а також визначення їх місця і ролі для встановлення окремих обставин тощо. Отже, питання доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, набувають особливої гостроти.

Дослідженню загальнотеоретичних та проблемних аспектів доказування у кримінальному процесуальному праві присвятили свої праці Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, Т. В. Варфоломеева, Г. П. Власова, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, Г. М. Мамка, О. Р. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, І. В. Рогатюк, В. М. Савицький, Д. Б. Сергєєва, М. С. Строгович, О. Ю. Татаров, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, П. В. Цимбал, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. О. Юхно, О. Г. Яновська та ін.

Окремі проблемні питання початку досудового розслідування та кримінального процесуального доказування, встановлення характеру й розміру шкоди, заподіяної злочинами, пов'язаними з незаконним заволодінням землею, досліджували Ю. І. Азаров, Г. М. Гапотченко, О. П. Герасимчук, Г. О. Душейко, В. А. Журавель, О. В. Калиновський, Д. В. Ковальський, Т. О. Коваленко, Т. В. Козлова, Р. І. Лемеха, М. Ю. Марченко, Р. О. Мовчан, Л. Р. Нагорна,

К. О. Настечко, Т. І. Савчук, С. С. Сахацький, О. В. Стівба, В. Л. Ортінський, І. В. Чурікова, К. С. Фомічов та ін.

Водночас існує необхідність цільового комплексного дослідження проблем збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, з розробленням моделі доказування, яку слід використовувати під час досудового розслідування, визначення джерел доказів та обставин, що входять до предмета доказування, аналізу специфіки збирання доказів у процесі проведення окремих слідчих (розшукових) дій та особливостей їх оцінки стороною обвинувачення, що свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та обумовило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, схваленого Указом Президента України від 12 січня 2011 р. № 24/2011, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2015 р. № 501/2015, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р., відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 травня 2007 р. (протокол № 7) й уточнено 30 вересня 2014 р. (протокол № 19).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій стосовно доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею.

Для досягнення постановленої мети необхідно вирішити такі задачі:

- з'ясувати стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею;
- визначити сутність доказування в зазначеній категорії кримінальних проваджень;
- окреслити предмет доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею;
- виокремити та охарактеризувати джерела доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею;
- розкрити особливості внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею;
- визначити особливості встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним заволодінням землею;

- з'ясувати особливості проведення огляду як засобу отримання доказів стороною обвинувачення під час доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним заволодінням землею;

- розкрити значення судових експертиз для доказування окремих обставин учинення злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею;

- надати рекомендації щодо інших засобів збирання доказів стороною обвинувачення під час доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею;

- сформулювати пропозиції та надати рекомендації щодо удосконалення положень кримінального процесуального законодавства в частині процесу доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають під час досудового розслідування та судового розгляду у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею.

Предмет дослідження – доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сучасна теорія наукового пізнання соціальних явищ, а також система загальнотеоретичних і спеціально-наукових методів пізнання. За допомогою *історично-правового методу* проаналізовано розвиток історичних аспектів та сучасного стану наукових досліджень доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею (підрозділ 1.1). *Системний метод* використано для з'ясування особливостей доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, при якому вони розглядаються як частина загального процесу доказування (підрозділи 1.2, 1.3). *Формально-юридичний метод* застосовано у процесі вивчення концепцій доказування, які існують у теорії кримінального процесу, формування нових понять, їх класифікації, типологізації досліджуваних явищ; *формально-логічний метод* використано для усунення неточностей і суперечностей (підрозділи 1.1, 2.2, 3.2). *Порівняльно-правовий метод* застосовано при співставленні загальних і специфічних закономірностей процесу доказування (підрозділи 1.3, 3.2). Визначення понять та класифікації доказування, залежно від вчиненого злочину, здійснено за допомогою *структурно-системного та логіко-юридичного методів* (підрозділи 2.3, 3.2). Під час вивчення матеріалів кримінальних проваджень та аналізу статистичних даних застосовано *статистичні методи*. Анкетування та опитування практичних працівників проведено за допомогою *соціологічних методів*. Використання *методу моделювання і прогнозування* дало можливість сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України. *Методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція)* застосовано для вивчення та узагальнення матеріалів практики й наукових джерел.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України, МВС та Національної поліції

України за період 2016–2019 рр.; результати анкетування 173 слідчих (Київська, Одеська, Дніпропетровська, Вінницька, Миколаївська, Харківська, Житомирська області та м. Київ); матеріали вивчення 243 кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР за ст. 197¹, 356, 190, 364, 365², 358, 366 239¹, 239² КК України (у зазначених регіонах); 87 вироків і 1123 судових рішень за відповідними статтями КК України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших в Україні монографічних праць, у якій комплексно досліджено процес доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. Сформульовано та обґрунтовано низку пропозицій і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності досудового розслідування. Новизну дисертаційного дослідження відображають такі наукові положення:

вперше:

- розроблено модель доказування під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, яку утворюють внутрішні (предмет, суб'єкт, мета, завдання, засоби, результати доказування) і зовнішні (порядок збирання, фіксації, оцінювання та використання доказів) складові;

- охарактеризовано специфічні джерела доказів для встановлення окремих обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, до яких належать: результати позапланової перевірки, що відображені в акті; протоколи допиту потерпілого та свідків (спеціаліста, який проводив заміри землі); протокол огляду місця події; протокол проведення слідчого експерименту; результати судової земельно-технічної (оціночно-земельної) експертизи, судової почеркознавчої експертизи, експертної грошової оцінки земельної ділянки; відомості щодо наявності (відсутності) належним чином оформленого спеціального дозволу на користування земельною ділянкою для цілей, пов'язаних з використанням надр, і дозволу (ліцензії) на видобуток корисних копалин загальнодержавного значення; документи щодо призначення та правового статусу землі, яка є предметом злочину; акти планових перевірок дотримання вимог природоохоронного і земельного законодавства; акти обстеження земельної ділянки;

- за ознакою предмета посягання виокремлено особливості доказування залежно від категорії злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею: які порушують право власності на землю (ст. 197¹, 356 КК України); метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю (ст. 190, 364, 365², 358, 366 КК України); екологічної спрямованості (ст. 239¹, 239² КК України);

- запропоновано процесуальний порядок призначення позапланових перевірок сторонами обвинувачення та захисту з унормуванням відповідних положень у КПК України;

- окреслено специфіку початку досудового розслідування в разі виявлення ознак правопорушень у сфері земельних відносин уповноваженим державним інспектором Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру

(Держгеокадастру), органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за результатами проведення планових і позапланових перевірок; за заявами і повідомленнями суб'єктів господарювання та громадян;

удосконалено:

– наукове бачення особливостей доказування обставин події самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, самоуправства, шахрайства, зловживання владою або службовим становищем, зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збуту, використання підроблених документів, службового підроблення, незаконного заволодіння ґрунтовим покривом, незаконного заволодіння землями водного фонду;

– зміст обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею;

– наукові положення щодо визначення типових джерел інформації під час проведення огляду землі: стан земельної ділянки; зразки ґрунту і насаджень; визначення меж самозайнятої ділянки; зразки ґрунтового покриву, яким незаконно заволоділи; транспортні засоби та знаряддя, які використовувались для заволодіння ґрунтовим покривом;

– порядок призначення судових експертиз для доказування обставин злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, з урахуванням спеціалізації, характеристик об'єктів дослідження, поставлених перед експертом питань;

дістало подальший розвиток:

– наукова аргументація стосовно віднесення позапланової перевірки до процесуальних засобів збирання доказів сторонами обвинувачення та захисту;

– способи встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, залежно від категорії злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею;

– наукові положення щодо порядку проведення огляду земельної ділянки, що є предметом злочину.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджені та надалі можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – під час удосконалення положень КПК України, які регламентують повноваження суб'єктів сторони обвинувачення у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним заволодінням землею (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 08 лютого 2019 р. № 22/168-1-15);

– *правозастосовній діяльності* – при розробленні та удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань, пов'язаних з доказуванням у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 12 лютого 2019 р.);

– *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Доказування у досудовому розслідуванні», «Судові та правоохоронні органи України», «Розслідування окремих видів злочинів» (акт Національної академії внутрішніх справ від 15 березня 2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, оприлюднено на науково-практичних конференціях і круглих столах: «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 24 листопада 2017 р.); «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології» (м. Київ, 22 листопада 2018 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 22 березня 2019 р.); «Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах» (м. Кривий Ріг, 16 травня 2019 р.); «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 18–19 травня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 12 публікаціях, серед яких сім статей – у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, та п'ять тез виступів на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (359 найменувань на 42 сторінках) та додатків на 14 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 267 сторінок, з яких основний текст – 201 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробки проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано методи дослідження та емпіричну базу, визначено наукову новизну отриманих результатів, їх практичне значення, наведено дані про апробацію і публікацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Теоретичні засади доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею»* проаналізовано генезис національного законодавства щодо охорони земель та досліджено шлях криміналізації правопорушень у сфері земельних відносин залежно від факторів суспільного розвитку з моменту виникнення права власності на землю. Здійснено порівняльний аналіз законодавства часів радянської влади та сучасної України.

Для отримання уявлення про стан розробленості теми дисертаційної роботи проаналізовано теоретичні напрацювання, які стосуються дослідження специфіки доказування у справах (провадженнях) про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. На основі наукових напрацювань часів незалежної України запропоновано класифікацію кримінальних правопорушень, спрямованих на незаконне заволодіння землею, за способами, предметом посягання та іншими характеристиками, що мають значення для кримінального процесуального доказування.

Встановлено низку проблемних питань, які стосуються особливостей доказування у справах про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, що наразі залишаються не дослідженими та потребують додаткового цільового опрацювання. Зроблено висновок, що поза увагою науковців залишились особливості доказування злочинів екологічної спрямованості, пов'язаних з незаконним заволодінням землею (ст. 239¹, 239² КК України), та з'ясування засобів збирання доказів стороною обвинувачення. На думку опитаних, додаткової деталізації потребують також питання доказування обставин учинення шахрайства, спрямованого на незаконне заволодіння землею (82,0 %), а також окремих злочинів у сфері службової діяльності (66,0 %). Наголошено, що узагальнення й належна систематизація слідчої та судової практики, зарубіжного досвіду, відповідних теоретичних положень сприятиме якісній підготовці (підвищенню кваліфікації) слідчих (а в перспективі й дізнавачів) у закладах вищої освіти МВС України.

У підрозділі 1.2 *«Сутність доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею»* розкрито взаємозалежність етапів досудового розслідування та складових доказування. Проаналізовано концепції доказування і запропоновано найбільш раціональну модель щодо злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, яка поєднує внутрішні (предмет, суб'єкт, мета, завдання, засоби, результати доказування) та зовнішні (порядок збирання, фіксації, оцінювання та використання доказів) складові. Розкрито зміст зазначених елементів.

На початковому етапі розслідування важливе значення має визначення переліку документів, які містять інформацію про подію злочину, їх місцезнаходження, правових (матеріальних і процесуальних) підстав зміни права власності на землю, порядку документообігу в установах, які уповноважені приймати рішення щодо набуття (припинення, зміну) права власності, користування чи розпорядження землею, особливостей їх підготовки, видачі, у визначені контролюючих органів. Специфіка практичної складової доказування полягає у проведенні в певній послідовності комплексу слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних заходів, спрямованих на збирання і фіксацію доказів.

Внутрішня складова доказування полягає у встановленні обставин, які закріплено у ст. 91 КПК України. Необхідно насамперед встановити час, місце, спосіб та інші обставини події кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Розкрито специфіку

встановлення зазначених обставин на початковому та наступному етапах розслідування різних категорій злочинів (що порушують право власності на землю; метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю; екологічної спрямованості).

У підрозділі 1.3 *«Предмет доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею»* проаналізовано теоретичні напрацювання та правозастосовну практику, зроблено висновок, що система обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 197¹, 356, 190, 364, 365-2, 358, 366, 239¹, 239² КК України, диференціюється залежно від групи, до якої належить злочин.

Визначено, що обставинами, які свідчать про подію кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним заволодінням землею, є наявність чи відсутність правочинів, що підтверджують правомірність набуття, користування чи права власності на землю.

До обставин, які підлягають встановленню у справах, пов'язаних з незаконним заволодінням землею шляхом зловживання службовим становищем, належать, насамперед, зміст правовстановлюючих і технічних документів на землю, документів, до яких внесено неправдиві відомості чи які мають ознаки матеріального підроблення, визначення способу внесення неправдивих відомостей, а також документів, які регламентують повноваження осіб, уповноважених приймати рішення щодо зміни права власності на землю.

Під час розслідування злочинів екологічної спрямованості, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, першочерговим є встановлення факту заволодіння ґрунтовим покривом чи землями водного фонду без відповідного дозволу, способу вивезення ґрунтового покриву чи земель водного фонду, розміру матеріальної шкоди, спричиненої незаконними діями щодо заволодіння ґрунтовим покривом чи землями водного фонду.

У підрозділі 1.4 *«Джерела доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею»* за результатами аналізу судової практики розглянуто зміст кожного з виокремлених джерел (показання, документи, речові докази та висновки експертів) та оцінено їх значення під час доказування обставин учинення злочинів, які порушують право власності на землю, спрямовані на незаконне набуття юридичних прав на землю, а також екологічної спрямованості.

Найбільшу специфіку в аспекті доказування мають документи, які підтверджують права власності (користування) земельною ділянкою (акт встановлення та погодження меж земельної ділянки в натурі; рішення органу місцевого самоврядування щодо переходу права власності на землю; кадастрово-шнурова книга; експлікація земельних угідь і ситуаційна схема; план зовнішніх меж земельної ділянки; кадастровий план з кресленням меж контурів угідь земельної ділянки; відомість вирахування площі земельної ділянки; висновок відділу містобудування, архітектури та житлово-комунального господарства органу місцевого самоврядування про погодження проектів із землеустрою; висновок про наявність обмежень на використання земельної ділянки;

господарські книги, в яких міститься інформація про власника земельної ділянки, площу земельної ділянки та її цільове призначення тощо).

Запропоновано порядок приєднання до матеріалів кримінального провадження доказів, зібраних стороною обвинувачення в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України, шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок.

Розділ 2 «Особливості процесу доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Особливості внесення відомостей до ЄРДР у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» на основі аналізу проблем початку досудового розслідування та судової практики оскарження бездіяльності слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей до ЄРДР, розглянуто особливості початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею.

Деталізовано зміст обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, на підставі яких слідчий, прокурор у разі подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним відповідних обставин зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР і розпочати розслідування. Щодо кримінальних правопорушень, які порушують право фактичного користування землею без одержання офіційного статусу власника земельної ділянки, та кримінальних правопорушень екологічної спрямованості, метою яких є незаконне заволодіння землею, такі обставини зазвичай містяться в матеріалах планових перевірок уповноважених державних інспекторів Головного управління й територіальних органів Держгеокадастру (55,0 %), матеріалах перевірок додержання вимог земельного законодавства в діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (20,0 %), повідомленнях органів виконавчої влади, місцевого самоврядування (18,5 %), заявах і повідомленнях громадян (6,5 %). Відомості про ознаки кримінальних правопорушень, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю, містяться у повідомленнях органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (68,0 %), заявах громадян (24,0 %), повідомленнях підприємств, установ та організацій (8,0 %).

Встановлено, що специфічною обставиною, яка свідчить про ознаки заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239¹ КК України), є факт продовження незаконного використання землі після вжиття заходів про адміністративні правопорушення щодо особи, на яку накладено адміністративне стягнення.

У підрозділі 2.2 «Встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним заволодінням землею» на основі аналізу доктринальних положень кримінального процесу досліджено практичні проблеми визначення в процесі досудового розслідування

кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним заволодінням землею, виду та розміру завданої ним шкоди. З огляду на вивчені матеріали кримінальних проваджень, охарактеризовано види шкоди залежно від категорії кримінальних правопорушень. Визначено нематеріальний характер шкоди залежно від групи злочинів, які класифіковано за ознакою предмета посягання.

Нематеріальний характер шкоди у злочинах, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, які порушують право власності на землю, може полягати в порушенні правомірної управлінської діяльності державних і самоврядних органів у галузі земельних та архітектурно-будівельних відносин; ненадходженні належних виплат за землю, що включає земельний податок й орендну плату за земельні ділянки державної і комунальної власності і належить до системи оподаткування (ст. 197¹ КК України); заподіянні шкоди здоров'ю людини; порушенні політичних, трудових, житлових та інших конституційних прав і свобод людини та громадянина (ст. 356 КК України).

У разі незаконного набуття юридичних прав на землю нематеріальною вважається істотна шкода, що є оціночним поняттям, зміст якого встановлюється у кожному конкретному випадку з урахуванням обставин провадження. За злочинами екологічної спрямованості нематеріальними наслідками є порушення ландшафтної цілісності території, знищення покриву, що потребує відновлення й унеможлиблює використання земельної ділянки за цільовим призначенням, деградація територій, на яких здійснюється незаконне землекористування, вплив якого є екологічно небезпечним; пошкодження ландшафтного парку, що належить до об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення; деградування (приведення в непридатний стан) земельної ділянки в сільськогосподарському виробництві та непридатність її до використання за цільовим призначенням без проведення робіт щодо рекультивації внаслідок самовільного видобування ґрунту.

Визначено порядок встановлення коефіцієнту індексації нормативної грошової оцінки земель як складової оцінення матеріальної шкоди, завданої самовільним зайняттям земельної ділянки. Встановлення розміру матеріальної шкоди безпосередньо залежить від правильного визначення фактичної площі землі, яка є предметом злочину, та здійснюється під час огляду місця події із залученням спеціаліста. Помилкове визначення площі землі, яка є предметом злочину, унеможлиблює правильне встановлення розміру завданої матеріальної шкоди, що в 12,0 % вивчених проваджень спричинило невинесення судом обвинувального вироку.

Розділ 3 «Засоби збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Огляд як засіб збирання доказів стороною обвинувачення під час доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею» за результатами опитування слідчих суддів та вивчення матеріалів кримінальних проваджень розглянуто особливості проведення огляду місцевості, приміщень, речей і документів з метою виявлення

та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Виокремлено особливості огляду місця події залежно від етапів (початковий, наступний, заключний) та об'єктів огляду (земельна ділянка, будівлі та споруди, приміщення, документи).

З огляду на результати опитування слідчих та вивчення кримінальних проваджень, зазначено, що під час розслідування кримінальних правопорушень, які порушують право фактичного користування (без одержання офіційного статусу власника) землею, огляд місцевості (самовільно зайнятої ділянки) проводився у 98,0 %, а огляд документів – у 99,0 %. Під час розслідування кримінальних правопорушень, спрямованих на незаконне набуття юридичних прав на землю, огляд документів здійснювався у всіх провадженнях. Стосовно кримінальних правопорушень екологічного спрямування у 92,0 % проваджень проводився огляд місцевості, у 27,0 % – огляд речей.

Зроблено висновок, що до огляду документів слідчому доцільно залучати як спеціалістів представників органів (підрозділів) Держгеокадастру, екологічної інспекції, державної реєстрації об'єктів державного земельного кадастру, обліку земель, землеустрою та охорони земель, розпорядження землями сільськогосподарського призначення, державного контролю за додержанням земельного законодавства.

У підрозділі 3.2 *«Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею»* на основі аналізу наукових напрацювань у галузі криміналістики та судової експертології, а також матеріалів практики визначено, що під час розслідування зазначеної категорії проваджень найбільш поширеними є оціночно-земельна, земельно-технічна, з питань землеустрою, почеркознавча і техніко-криміналістична експертизи.

Здійснено розподіл експертиз, які призначаються для доказування обставин учинення злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, за експертною спеціалізацією, об'єктами, характером наданих сторонами матеріалів для дослідження. Запропоновано типові переліки питань, які ставляться при призначенні кожного виду експертиз, визначено етапи їх проведення залежності від категорії кримінального правопорушення.

У підрозділі 3.3 *«Інші засоби збирання доказів стороною обвинувачення під час доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею»* розкрито правову природу й оцінено можливості застосування інших процесуальних засобів збирання доказів. Проаналізовано практику призначення і проведення позапланових перевірок, а також використання їх актів як джерел доказів на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду.

Обґрунтовано необхідність кримінального процесуального унормування порядку призначення позапланових перевірок (за участю уповноважених службових осіб Держгеокадастру та Державної інспекції сільськогосподарства) і ревізій за клопотанням сторін обвинувачення та захисту. Запропоновано позапланову перевірку відносити до процесуальних засобів

збирання доказів сторонами обвинувачення та захисту з виокремленням відповідних мети та ознак позапланових перевірок, які використовуються в доказуванні у кримінальних провадженнях, пов'язаних з незаконним заволодінням землею. Наголошено на необхідності посилення судового контролю за процедурою призначення позапланової перевірки з пропозиціями розширення відповідних повноважень слідчого судді.

На основі узагальнення матеріалів слідчої практики запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 84 КПК України (щодо доповнення переліку процесуальних джерел доказів посиланням на акти позапланових перевірок і ревізій) та доповнити главу 20 КПК України нормою, яка б регламентувала процесуальний порядок призначення і проведення позапланової перевірки.

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено наукові положення, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання стосовно особливостей доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. Одержані наукові результати дають підстави для висновків, рекомендацій та узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Найсуттєвішими з них є такі:

1. З'ясовано стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, з розподілом усього масиву напрацювань навчального та науково-практичного характеру на кілька груп з виокремленням проблем кримінальної відповідальності за порушення земельного законодавства, кваліфікації діянь та характеристик елементів складу злочину, кримінологічної характеристики й запобігання злочинам, особливостей доказування на стадії досудового розслідування та судового розгляду, криміналістичного та судово-експертного забезпечення розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Зважаючи на результати соціологічних опитувань, визнано пріоритетними для подальших досліджень у галузі кримінального процесу та криміналістики питання доказування у справах, пов'язаних з учиненням шахрайських дій, спрямованих на незаконне заволодіння землею, окремих службових злочинів, а також щодо злочинів екологічної спрямованості, метою яких є незаконне заволодіння землею. Переважна більшість опитаних слідчих (92,0 %) наголошують на відсутності методичних рекомендацій (іншої літератури) з розкриття специфіки проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів.

2. З урахуванням положень теорії доказування та вчення про етапи досудового розслідування запропоновано модель доказування щодо злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, яка містить внутрішні (предмет, суб'єкт, мета, завдання, засоби, результати доказування) і зовнішні (порядок збирання, фіксації, оцінювання та використання доказів) складові. Процес доказування складається з практичної (збирання і фіксація доказів) та розумової

(оцінка й використання доказів) діяльності. Внутрішніми структурними елементами визнано предмет, суб'єкт, мету, завдання, засоби та результат доказування. Розумова діяльність полягає, насамперед, у визначенні переліку та місця зберігання документів, які містять інформацію про подію злочину, порядку документообігу в установах відповідного профілю. Практична складова полягає у проведенні комплексу слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на збирання та фіксацію доказів. Розкрито специфіку встановлення обставин, які підлягають доказуванню, на різних етапах розслідування за окремими категоріями кримінальних правопорушень.

3. Деталізовано предмет доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею (ст. 197¹, 356, 190, 364, 365², 358, 366, 239¹, 239² КК України) з визначенням обставин, які необхідно встановити на початковому етапі розслідування (щодо події кримінального правопорушення, правомірності володіння, користування чи розпорядження землею певним суб'єктом, достовірності правовстановлюючих і технічних документів на землю, способу документального закріплення певних відомостей, виду й розміру матеріальної шкоди, спричиненої незаконними діями, тощо).

4. Виокремлено джерела доказів за різними категоріями кримінальних проваджень про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, до яких належать показання (потерпілого та його представника, заявника, спеціалістів, які проводили заміри чи позапланову перевірку, членів комісії, які здійснювали обстеження землі, власників і користувачів землі), документи (нормативні, правовстановлюючі, кадастрові, технічні, службові, бухгалтерського та податкового обліку, акти перевірок і ревізій), речові докази та висновки експертів.

5. Особливостями внесення відомостей до ЄРДР у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, є оцінювання слідчим обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відповідно до змісту заяви чи повідомлення або іншого офіційного документа, складеного уповноваженими службовими особами територіальних органів Держгеокадастру, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування за результатами проведення планових перевірок та обстежень.

6. Під час встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з незаконним заволодінням землею, необхідно враховувати її можливий матеріальний і нематеріальний характер. Матеріальна шкода відображається у грошовому вимірі та визначається шляхом проведення судових експертиз (оціночно-земельної, земельно-технічної та з питань землеустрою). Нематеріальна шкода може завдаватись авторитету та престижу органів державної влади й місцевого самоврядування, здоров'ю людини, політичним, трудовим, житловим та іншим конституційним правам і свободам людини та громадянина. У разі вчинення злочинів екологічної спрямованості, пов'язаних з незаконним заволодінням землею, нематеріальна шкода полягає в порушенні ландшафтної цілісності території, знищенні покриву, що потребує відновлення й унеможливорює використання земельної ділянки за цільовим

призначенням, деградації території, на яких здійснюється незаконне землекористування, та інших шкідливих наслідках. Характер нематеріальної шкоди відображається насамперед в актах позапланових перевірок.

7. Особливості проведення огляду як засобу збирання доказів стороною обвинувачення полягають у залученні до його проведення як спеціалістів представників органів (підрозділів) Держгеокадастру, екологічної інспекції та інших категорій фахівців, з урахуванням специфіки виконання земельно-кадастрових робіт. Запропоновано порядок дій слідчого, спеціаліста та інших учасників огляду місця події (з урахуванням потреби в обстеженні земельної ділянки, будівель та споруд, приміщень, вилучення речей і документів).

8. Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, має надзвичайно важливе значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, зокрема щодо визначення виду та розміру заподіяної шкоди. Найбільш поширеними у практиці органів досудового розслідування є оціночно-земельна, земельно-технічна експертизи, експертиза з питань землеустрою, почеркознавча експертиза й технічна експертиза документів. На основі проведеного розподілу судових експертиз, які призначаються для доказування обставин учинення злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням землею (за експертною спеціалізацією, об'єктами, характером наданих сторонами матеріалів для дослідження), запропоновано типові переліки питань, які ставляться при призначенні кожного виду експертиз, визначено етапи їх проведення залежно від категорії кримінального правопорушення.

9. Використання інших засобів збирання доказів стороною обвинувачення під час доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, є визначальним та полягає в проведенні позапланової перевірки чи ревізії з метою виявлення можливих порушень земельного та іншого законодавства. З огляду на потреби практики, запропоновано унормувати в КПК України процесуальний порядок призначення позапланової перевірки, надавши таке право стороні захисту. Надзвичайно важливим засобом доказування є витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб документів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України).

10. Сформульовано рекомендації з удосконалення положень кримінального процесуального законодавства, зокрема запропоновано:

частину 2 ст. 84 КПК України викласти в такій редакції: «2. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, акти позапланової перевірки, ревізії»;

доповнити КПК України ст. 245¹ «Позапланова перевірка, ревізія» такого змісту:

«1. Позапланова перевірка, ревізія проводиться установою, яка здійснює державний контроль у відповідній сфері на підставі ухвали слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням слідчого, прокурора, сторони захисту, яке

подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування.

2. У клопотанні зазначається: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер, питання, які необхідно з'ясувати під час проведення позапланової перевірки, та строк, протягом якого має бути проведено позапланову перевірку, орган, якому необхідно доручити проведення перевірки.

3. Клопотання про проведення позапланової перевірки розглядає слідчий суддя в день його надходження до суду. За необхідності слідчий суддя може заслухати доводи особи, яка подала клопотання.

4. Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення позапланової перевірки повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про положення закону, на підставі якого постановляється ухвала; ідентифікаційні ознаки об'єкта, щодо якого надається дозвіл на проведення перевірки; перелік питань, які необхідно вирішити під час перевірки; строк, протягом якого має бути проведено перевірку; орган, якому доручається проведення такої перевірки».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дякін Я. О. Класифікація злочинів у сфері земельних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 2. С. 148–151.

2. Дякін Я. О. Типові версії у справах про злочини в сфері земельних відносин. *Форум права*. 2011. № 4. С. 240–246.

3. Дякін Я. А. Использование возможностей судебных экспертиз в уголовном производстве о преступлениях, связанных с незаконным завладением земель. *Право и политика: науч.-метод. журн. Кыргызстан*. 2017. № 2. С. 77–82.

4. Дякін Я. О. Внутрішня структура доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2017. Вип. 43. Т. 3. С. 161–166.

5. Дякін Я. О. Джерела доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 3. С. 103–108.

6. Дякін Я. О. Огляд земельної ділянки як засіб отримання доказів стороною обвинувачення під час доказування у справах, пов'язаних із незаконним заволодінням землею. *Право.ua*. 2019. № 1. С. 139–146.

7. Дякін Я. О. Встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним заволодінням землею. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 209–214.

8. Дякін Я. О. Класифікація судових експертиз, які використовуються під час доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч.* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 2. С. 430–434.

9. Дякін Я.О. Особливості проведення експертизи у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 506–509.

10. Дякін Я.О. Першочергові обставини, які підлягають з'ясуванню під час доказування у справах про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 355–358.

11. Дякін Я. О. Значення позапланової перевірки у доказуванні у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням земельною ділянкою. *Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 трав. 2019 р.). Кривий Ріг: КФ ДДУВС, 2019. С. 84–88.

12. Дякін Я. О. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним заволодінням землею. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. Дню науки України (Київ, 18–19 трав. 2019 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2019. С. 17–19.

АНОТАЦІЯ

Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019.

У дисертації досліджено проблеми доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, на основі вивчення положень кримінального процесу та правозастосовної практики. Встановлено генезис, сучасний стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею, та здійснено їх розподіл на чотири групи за ознакою предмета посягання. Визначено особливості доказування обставин, які закріплено в ст. 91 КПК України, окреслено відповідні джерела доказів, з'ясовано особливості внесення відомостей до ЄРДР. Виокремлено особливості встановлення характеру і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Визначено засоби збирання доказів стороною обвинувачення. Сформульовано пропозиції та надано рекомендації з удосконалення відповідних положень кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: доказування, досудове розслідування, незаконне заволодіння земельною ділянкою, збирання доказів, предмет доказування, джерела доказів.

АННОТАЦИЯ

Дякин Я. А. Доказывание в уголовном производстве о преступлениях, связанных с незаконным завладением земель. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

В диссертации исследованы проблемы доказывания в уголовном производстве о преступлениях, связанных с незаконным завладением земель, на основе комплексного изучения доктринальных и прикладных положений теории уголовного процесса. Установлен генезис и современное состояние научных исследований проблемы доказывания в уголовных производствах о преступлениях, связанных с незаконным завладением земель. Определены наиболее исследованные и недостаточно изученные вопросы, обозначены проблемные вопросы, которые остаются не исследованными в теории уголовного производства, дана характеристика тех, которые требуют дополнительного внимания. Классифицированы уголовные преступления, связанные с незаконным завладением земельными участками. Выявлены существенные особенности обстоятельств, подлежащих доказыванию в уголовном производстве о преступлениях, связанных с незаконным завладением земли (самовольное занятие земельного участка и самовольное строительство; самоуправство; мошенничество; злоупотребление властью или служебным положением; злоупотребление полномочиями лицами, предоставляющими публичные услуги; подделка документов, печатей, штампов и бланков, их сбыт, использование поддельных документов; служебный подлог; незаконное завладение почвенным покровом, землями водного фонда в особо крупных размерах). Определен предмет доказывания по уголовным производствам о преступлениях, связанных с незаконным завладением землями, и очерчены источники доказательств. Раскрыты особенности внесения сведений об уголовных правонарушениях в ЕРДР.

Особенностью внесения сведений в ЕРДР по уголовным производствам о преступлениях, связанных с незаконным завладением земель, является необходимость получения сведений о наличии или отсутствии события уголовного правонарушения, которые должны содержаться в основаниях к началу досудебного расследования в зависимости от группы преступления. Основаниями для начала досудебного расследования в уголовных правонарушениях, связанных с нарушением права фактического пользования земель без получения официального статуса собственника земельного участка, и в уголовных правонарушениях экологической направленности, целью которых является незаконное завладение земель, могут выступать: выявление правонарушения в сфере земельных отношений уполномоченным государственным инспектором во время проведения плановой проверки; материалы проверки Главного управления Госгеокадастра; материалы проверки соблюдения требований земельного законодательства в деятельности органов

исполнительной власти, местного самоуправления; сообщения от органов исполнительной власти, местного самоуправления; заявления и сообщения граждан. Основаниями для начала досудебного расследования об уголовных правонарушениях, целью которых является незаконное приобретение юридических прав на землю, могут выступать: сообщения от органов исполнительной власти, местного самоуправления; сообщения граждан; сообщение руководителей предприятий, учреждений, организаций.

Раскрыты особенности установления характера и размера ущерба, причиненного уголовным правонарушением, связанным с незаконным завладением землей. Определена роль осмотра как источника получения доказательств в уголовном производстве. Раскрыты особенности назначения судебных экспертиз.

Охарактеризованы другие средства сбора доказательств субъектами стороны обвинения, в частности, путем проведения внеплановой проверки или ревизии с целью выявления возможных нарушений земельного и иного законодательства. Учитывая потребности практики, предложено нормировать в УПК Украины процессуальный порядок назначения внеплановой проверки, предоставив такое право стороне защиты.

Ключевые слова: доказывание, досудебное расследование, незаконное завладение земельным участком, сбор доказательств, предмет доказывания, источники доказательств.

SUMMARY

Diakin Y. O. Evidence in criminal proceedings relating to offenses related to the misappropriation of land. – *On the rights of the manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law; Specialty 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminalistics; forensic examination; operative and search activity. - National Academy of Internal Affairs. Kyiv, 2019.

The dissertation explores the problems of proves and evidences in criminal proceedings connected to crimes which are related to the misappropriation of land, based on the study of the criminal procedure provisions and law enforcement practice. The genesis, current state of scientific research on the problems of proves and evidences in criminal proceedings on crimes related to the illegal occupation of the land have been established. Their division into four groups on the basis of the subject of encroachment has been made. The peculiarities of proving the circumstances, which are enshrined in Article 91 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, together with relevant sources of evidence, are clarified. The peculiarities of entering information in the Unified Register of Pre-trial Investigations and establishing the nature and magnitude of the damage caused by the criminal offense are distinguished. The means of collecting evidence by the prosecution have been identified. Proposals have been formulated and recommendations to improve the relevant provisions of criminal procedural law have been made.

Keywords: evidence, pre-trial investigation, misappropriation, gathering of evidence, subject of proof, sources of evidence.